

УДК 330.837.

Семцов В. М.

**ПРОТИДІЯ НЕСПОСТЕРЖУВАНИМ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИМ
ПРОЦЕСАМ ЯК ПРІОРИТЕТ НА ШЛЯХУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ**

OPPOSITION UNOBSERVABLE FINANCIAL AND ECONOMIC PROCESSES IS A
PRIORITY TO ACHIEVING SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE
STATE

Анотація.

Стаття присвячена особливостям функціонування неспостережуваних процесів в аграрному секторі економіки України. Ідентифіковано основні теоретико-методологічні засади прихованих економічних процесів в аграрній сфері. Виявлено особливості використання інститутів агрохолдингами з метою максимізації загальної вартості. Особливий акцент зроблено на розгляді сучасних неспостережуваних схем. Встановлено, що система боротьби з неспостережуваною економікою яка базується лише на формальному регламентуванні правил та норм, досить часто, призводить до ірраціональних рішень та витрат ресурсів. Продемонстровано основні недоліки державного регулювання економіки. Показано, що в результаті опортуністичної моделі поведінки вищого менеджменту та / або власників сучасних підприємств наноситься шкода інтересам соціуму. Обґрунтовано доцільність посилення кримінальної відповідальності за економічні правопорушення. Запропоновано напрями удосконалення системи боротьби з неспостережуваною економікою.

Ключові слова: підприємство, неспостережувана економіка, податки, соціум, державне регулювання.

Keywords: enterprise, non-observed economy, taxes, society, government

regulation.

Постановка проблеми. Нині зростає значення досліджень направлених на вивчення особливостей функціонування неспостережуваної економіки. Цілком очевидно, що саме розробка теоретико-методологічних основ та прикладних рекомендацій направлених на ліквідацію та / або зменшення негативного впливу неспостережуваних економічних процесів повинна стати своєрідним "трампліном" соціально-економічного розвитку територій. Все більш настійливими стають конкретні цільові дослідження направлені на визначення взаємозв'язку між неспостережуваною економікою та інститутами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безперечно, що в теоретичному плані ідея боротьби з прихованими економічними процесами не є новою. Проблема протидії неспостережуваній економіці як одного з важливих напрямків забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку держави займалися такі науковці, як В. І Авдійський [1], О. О. Бренделева [2], В. В. Криворотов [3], Ю. В. Латов [4], В. О. Мандибура [5] та ін. Разом з тим, нині майже відсутні прикладні дослідження, що стосуються впливу неформальних інститутів на неспостережувану економіку.

Постановка завдання. Ідентифікувати теоретико-методологічні основи впливу неспостережуваної економіки на соціально-економічний розвиток сільських територій, а також визначити основні напрями протидії соціально-економічним дисфункціям обумовлених дією прихованих фінансово-економічних процесів в аграрній сфері.

Результати дослідження. Необхідно відзначити, що сільськогосподарська продукція та / або її похідні, складають основну частку експортних операцій Вінницької області. Так, якщо станом на 01.10.2014 р. загальна сума експортних операцій складала близько 7030 млн. грн., то частка сільського господарства у ній становила близько 5097,2 млн. грн., а це майже 72,5 % експорту.

Хотілося б звернути увагу на те, що саме підприємства (юридичні особи) сформували 98,5 % експорту продукції, а це близько 6930 млн. грн., тоді як

фізичні особи Вінницької області експортували у січні-вересні 2014 р. продукції на суму лише 103 млн. грн.

Характерно, що станом на 01.10.2014 р. обсяг іноземних інвестиції у підприємства сільського, рибного та лісового господарства Вінниччини не перевищував 13%, тобто 35,1 млн. дол. США, від загальної суми інвестицій Вінниччини, який, у свою чергу, складав близько 272,3 млн. дол. США [6]. Важливо відзначити, що опосередковано про наявність системних проблем в аграрному секторі економіки, свідчить той факт, що найбільші обсяги ресурсів у вигляді прямих інвестицій у Вінницьку область продовжують надходити з Кіпру (т. з. офшорна зона), обсяг яких, наприклад, станом на 01.10.2014 р становив близько 67,4 млн. дол. США [7].

Не можна закривати очі на те, що саме під час експорту та / або імпорту сільськогосподарської продукції відбуваються масові правопорушення, які наносять значні втрати економіці. Наприклад, у 2014 р. суб'єкт господарювання ПП АФ "Лани поділля" під час проведення імпорتنих операцій здійснило заниження ПДВ та податку на прибуток на суму близько 523,0 тис. грн.; підприємство СТОВ "Чернівчанка-Агро", шляхом використання спеціального режиму оподаткування ПДВ здійснило мінімізацію податкових зобов'язань під час експорту пшениці на суму близько 8565,0 тис. грн.; ТОВ "Вапнярський елеватор" проводило нетипові експортні операції по цінах, нижчих ніж ціни придбання продукції і, як наслідок, завдало шкоди інтересам держави на суму близько 3569,0 тис. грн. та ін.

І такі приклади не є поодинокими. Буде справедливим відзначити, що трапляються вони не лише на Вінниччині, але й по всій державі. Наприклад, ТОВ "Поберіжжя", будучи платником фіксованого сільськогосподарського податку у 2013-2014 рр. сформувало податковий кредит у сумі близько 29764,0 тис. грн., у т. ч. майже 21684,0 тис. грн. на користь суб'єктів господарювання Вінницької області таких як ТОВ "Бізнестехнології", ТОВ "Гай Вінниця", ТОВ "Внучата" та ін. Важливо відмітити, що підприємство ТОВ "Поберіжжя" було оформлено на

підставну особу (мешканця Дніпропетровщини). До того ж, цей суб'єкт господарювання декларував, що начебто здійснює вирощування сільськогосподарської продукції на земельних ділянках розташованих у Донецькій області, при цьому реально їх не використовуючи.

Безумовно, в будь-якій економічній системі можуть бути допустимі протиріччя щодо побудови взаємовідносин між соціумом та суб'єктами господарювання. Вважаємо, що такі протиріччя не завжди носять об'єктивний характер, оскільки влада створює нехай неідеальні, але цілком необхідні умови для розвитку суб'єктів господарської діяльності. Натомість у відповідь досить часто отримує ігнорування своїх економічних інтересів. Наприклад, ФГ "Лан-ЛВП" у 2013 р. здійснювало реалізацію сільськогосподарської продукції на суму більше 20 млн. грн., при цьому в оренді підприємства знаходилася земельна ділянка, площею 1,4 га. Вищий менеджмент підприємства тривалий час надавав органам влади недостовірну інформацію щодо наявності земельних ділянок.

Наведемо і інші приклади ірраціональної економічної поведінки в сільському господарстві Вінниччини. Не можна без здригання та обурення ставитися до того, що посадові особи СФГ "Аграрій" у 2012 р. імітували проведення господарської діяльності у сфері оптової торгівлі сільськогосподарською продукцією (кукурудзи, соняшника, сої та ін.). В результаті своєї діяльності, цей суб'єкт господарювання наніс шкоду державним інтересам у вигляді несплати податку з доходів фізичних осіб на суму більш ніж 5571 тис. грн.

Антисоціальна практика господарювання проглядалася і у діяльності ФГ "Гол-Сим-Агро", яке у 2013 р. відобразило у фінансовій документації реалізацію самостійно вирощеної сільськогосподарської продукції на суму близько 18383 тис. грн. з метою формування податкового кредиту підприємствам псевдо – покупцям. Обсяги продукції не відповідали реальним можливостям та обставинам діяльності фермерського господарства. Приклади такого роду ситуацій є масовими в аграрному секторі економіки.

Очевидно, що така практика господарювання суперечить задачам соціально-

економічного розвитку соціуму. Більш того, першопричина подібного розбалансування економіки аграрного сектору, мабуть, криється у поширеній втраті інтересу агентів ринку працювати. Натомість, все частіше перевага надається ірраціональній діяльності, в основі якої лежить економічний опортунізм та / або економічні правопорушення з метою максимізації загальної вартості.

Необхідно відзначити, що усі три вищезазначені приклади (ФГ "Лан - ЛВП", СФГ "Аграрій", ФГ "Гол-Сим-Агро") ми навели не випадково. Оскільки, в основі їх опортунізму знаходиться неналежний контроль за діяльністю агентів ринку, у т. ч. щодо використання земельних ресурсів.

Запровадження дієвої системи контролю за використанням земельних ресурсів є однією з ключових проблем підвищення ефективності функціонування усього народного господарства. Реалізувати ці заходи на Вінниччині, з огляду на масштаби та структуру земель, непросто.

Варто відзначити, що станом на 2014 р. між сільськогосподарськими виробниками Вінницької області та власниками земельних часток (паїв) укладено близько 429 тис. договорів оренди на земельні ділянки, на загальну площу близько 1,09 млн. га.

Нині глибина та особливості протиріч між бізнесом та владою наростають. Однак в сучасних складних економічних умовах влада немає права допускати деформацій розвитку в аграрному секторі економіки, а тому зобов'язана провести демонтаж економічних пілг, які і є досить часто основою прихованої економіки.

Отже, в умовах очевидного зростання сільськогосподарського виробництва, варто відповісти на такі питання, а чи зросла при цьому соціально-економічна ефективність виробництва на сільських територіях? Чи збільшився реальний добробут селянина? На нашу думку, відповідь буде однозначно негативною. Оскільки, купівельна спроможність громадян суттєво зменшилася, по причині скорочення реальних доходів. Так, наприклад, рівень реальної зарплати у вересні 2014 р. зменшився у порівнянні з вереснем 2013 р. близько на 8,1% [8].

Нині вже не можна не бачити, що в останні роки сільське господарство несе

серйозні втрати обумовлені функціонуванням прихованої економіки. Неспостережувані економічні процеси проглядаються як в діяльності підприємств-гігантів, так і на рівні дрібних суб'єктів господарювання. Наприклад, ФГ "Агро-Макс і Ко" основним видом діяльності якого є вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур реально відсутній за місцем знаходження. До того ж слід відзначити, що у 2012 -2013 рр. ФГ "Агро-Макс і Ко" був платником ФСП і використовував у господарській діяльності ріллі близько 41,5 га. При цьому обсяг постачання сільськогосподарської продукції в період з липня 2012 по липень 2013 р. складав близько 196920 тис. грн., тоді як обсяг придбання продукції – 0 тис. грн.

Вважаємо, що сучасна політика протекціонізму, яку здійснює державна влада в аграрному секторі економіки України нагадує "ведмежу послугу", аніж реальне відстоювання інтересів соціуму. Так, ФГ "Агро-макс і Ко", знаходячись на спеціальному режимі оподаткування, а також будучи платником ФСП у 2013 р. роздавало податковий кредит, нібито як постачання насіння соняшника з подвійною урожайністю 58 ц/га (середня урожайність соняшника по Вінницькій області складала близько 22 ц/га). Суми угод складали: 15,1 млн. грн. – ПП "Укріндустрія плюс"; 10,8 млн. грн. – ТОВ "Ренесанс кепітал інвест".

Таким чином, як бачимо, підтримку можна використовувати по-різному. На нашу думку, підтримка у вигляді податкових пільг повинна узгоджуватися з логікою та реальними фактами. Очевидно, що виявлення випадків неспостережуваної економіки тягне за собою витрати бюджетних ресурсів.

Якщо ж розглядати масштаби шкоди від неспостережуваних операцій, то тут слід відзначити, що більшу небезпеку для соціуму представляють все ж таки агрохолдинги, ніж невеликі сільськогосподарські підприємства. Тому, що ідентифікація неспостережуваних економічних операцій в діяльності невеликих сільськогосподарських підприємств (наприклад, таких як ФГ "Агро-макс і Ко") потребує залучення меншої кількості ресурсів. У свою чергу контролювати державі дотримання законодавства вищим менеджментом агрохолдингів, на

предмет проведення неспостережуваних економічних операцій, в сучасних умовах не просто. Виною тому – простір діяльності (значні обсяги ресурсів, інтеграція виробництва, диверсифікація та ін.) та надмірна лібералізація законодавства. Адже, саме схема побудови агрохолдингів (наприклад, ТОВ "Агрокрязь 1" рис. 2), тобто формальні інститути потенційно створюють перепони органам влади для всебічного та повного контролю за діяльністю суб'єкта господарювання.

Досвід свідчить, що запровадження "громіздких" формальних інститутів досить часто сприяє розвитку неспостережуваної економіки на сільських територіях. Наприклад, Державне підприємство "Браїлівський сокоморсовий завод", яке функціонує на території Жмеринського району у 2014 р. мало перед державою заборгованість (податковий борг) близько 1160 тис. грн. Хотілося б відзначити, що ухвалою господарського суду від 23.10.2007 р. порушено провадження у справі № 10/296-07 про банкрутство. Таким чином, в газеті "Голос України" від 14.02.2008 р. № 29 було опубліковано оголошення про порушення справи про банкрутство ДП "Браїлівський сокоморсовий завод". Формально все відбувалось в рамках чинного законодавства. Проте на практиці, спостерігаються серйозні соціально-економічні дисфункції щодо нераціонального розподілу та реалізації майна підприємства. Слід звернути увагу на те, що Державною виконавчою службою у м. Жмеринка та Жмеринському районі було проведено опис та примусове вилучення майнових активів підприємства, а саме: 1) адміністративна будівля та споруда по виробництву пектину площею 938 кв. м.; 2) 25 одиниць транспортних засобів; 3) будівля свинарника з прибудовами, загальною площею 1282,8 кв. м. Слід відзначити, що реалізація цього майна проводилась за мізерними цінами під час провадження справи про банкрутство. Так, наприклад, у 2008 р. адміністративна будівля та споруда по виробництву пектину площею 938 кв. м. була реалізована за ціною 45000 грн., будівля свинарника з прибудовами, загальною площею 1282,8 кв. м. за ціною 25720 грн. Отож, на протязі 2008-2015 рр. відбуваються постійні засідання комітету кредиторів та десятки ухвал судів різних рівнів. Однак, і досі ліквідаційної

процедури у справі про банкрутство агропереробного підприємства ДП "Браїлівський сокоморсовий завод" впроваджено не було. Очевидно, що миритися з дією подібних інститутів не можна. І такій практиці слід покласти край.

Аналізуючи особливості побудови вітчизняних сільськогосподарських підприємств, стає зрозуміло, що нині важко визначити які інститути є більш дієвими, формальні, чи неформальні. І тут на нас чекає велика робота, адже з одного боку, формальні інститути створюють можливості впливати на агента ринку в рамках суспільних правил, у т. ч. через суд, але в практичній діяльності, як виявляється, цього недостатньо. Так, наприклад, засновником сільськогосподарського підприємства ТОВ "Водолій-ДВ", яке функціонує на території Жмеринського району було підприємство ТОВ "Поділлялатінвест". При цьому саме ТОВ "Поділлялатінвест" створене за участі учасників, які, як вважаємо, обачно внесли в статутний фонд з якоюсь метою незначні фінансові ресурси, тобто сформовані формальні інститути, а з іншого боку очевидним є і те, що без використання неформального інструментарію (контрактів, домовленостей, гарантій та ін.), які створюють обопільні компроміси, контроль за подібними утвореннями не представляється можливим.

Отож, практика побудови та особливості функціонування таких агрохолдингів підказує нам шляхи підвищення регулювання розвитку сільських територій. Це особливо актуально зараз, в умовах, коли в державі ще не запроваджено, принаймні офіційно, продаж / купівля сільськогосподарської землі. Необ'єктивність політики гуманізації та лібералізації українського законодавства, а також заходи щодо запровадження безпідставного компромісу між владою та бізнесом можуть дорого нам обійтися.

Висновки. Нестабільність у функціонуванні системи органів влади створює умови, коли в аграрному секторі економіки вирішуються лише "поточні проблеми" прихованої економіки, тоді як питанням запровадження дієвої стратегії зменшення її негативного впливу приділяється недостатня увага. Між тим

очевидно, що наша держава потребує запровадження такої системи регулювання аграрної сфери яке б задовольняло інтереси усіх основних стейкхолдерів.

Викликає глибоке занепокоєння і те, що приховані економічні процеси в Україні набувають різноманітних форм, співзвучних із суспільними та політико-економічними реаліями сьогодення. У свою чергу, особливістю сучасного регулювання аграрного сектору економіки є те, що влада сприяє свідомо та / або несвідомо концентрації ресурсів у власності потужних аграрних підприємств.

Література.

1. Авдийский В. И. Теневая экономика и экономическая безопасность государства : учеб. пособие / В. И. Авдийский, В. А. Дадалко. – 2-е изд., доп. – М. : Альфа-М : Инфра-М, 2010. – 496 с.

2. Бренделева Е. А. Неинституциональная экономическая теория : учеб. пособие / Е. А. Бренделева. – М. : Дело и Сервис, 2006. – 352 с.

3. Криворотов В. В. Экономическая безопасность государства и регионов : учебное пособие / В. В. Криворотов, А. В. Калина, Н. Д. Эриашвили. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2011. – 351 с.

4. Латов, Ю. В. Теневая экономика: учеб. пособие для вузов / Ю. В. Латов, С. Н. Ковалев ; под ред.: В. Я. Кикотя, Г. М. Казиахмедова. – М. : Норма, 2006. – 336 с.

5. Мандибура В. О. "Тіньова" економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження : наукове видання / В. Мандибура. – К. : Парламентське вид-во, 1998. – 136 с.

6. Офіційний сайт Головного управління статистики у Вінницькій області від 18.11.2014 Про стан іноземного інвестування економіки області у січні-вересні 2014 року (Електронний ресурс) – Режим доступу : <http://www.vous.vin.ua/-index.php/2010-11-23-13-52-20/260/23292014-.html>

7. Офіційний інформаційний сервер Вінницької ОДА від 27.11.2014 р. (Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОДА) На

Вінниччині обсяги зовнішньої торгівлі товарами за дев'ять місяців поточного року склали 800,7 млн.дол. США (Електронний ресурс) – Режим доступу : http://www.vin.gov.ua/web/vinoda.nsf/web_alldocs/Doc%D0%94%D0%95%D0%9F%D0%909R9HJB.

8. Офіційний інформаційний сервер Вінницької ОДА від 19.11.2014 р. (Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю ОДА) Рівень оплати праці в області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vin.gov.ua/web/upravlinnya/web_upr_pr.nsf/web_alldocs/DocQZCMB